

Valts Nerets, Agita Sprūde: Vai Latvija var sagaidīt ārvalstu investoru prasības pret valsti?

Valts Nerets, "Sorainen" partneris, zvērināts advokāts, Agita Sprūde, "Sorainen" zvērināta advokāte, Elvis Grinbergs, "Sorainen" jurista palīgs

Foto: Shutterstock

<https://www.delfi.lv/news/versijas/valts-nerets-agita-sprude-vai-latvija-var-sagaidit-arvalstu-investoru-prasibas-pret-valsti.d?id=52012381>

Latvijas valsts ātrā reakcija un ierobežojumu noteikšana pavisam noteikti mūs ir pasargājusi no krietni lielākas sabiedrības veselības krīzes, kādu šobrīd piedzīvo, piemēram, Itālija vai Spānija. Tāpat ir apsveicama valsts iniciatīva krīzes apstākļos palīdzēt privātajam sektoram. Tomēr, nosakot dažādus ierobežojumus vai sniedzot palīdzību uzņēmējiem, ir jāpatur prātā ārvalstu investoriem sniegtās aizsardzības garantijas, kuras Latvijai ir un paliek saistošas.

Ieguldījumu strīdu izšķiršanas praksē ir pietiekami daudz lietu, kur ārvalstu investoru prasības tiek noraidītas kā nepamatotas, ja valsts rīcība tās iedzīvotāju veselības

aizsardzībai ir bijusi samērīga, nepieciešama un atbilstoša starptautiskajās tiesībās atzītajam rīcības standartam. Cerams, ka valsts rīcība šajā pārmaiņu laikā būs pārdomāti piesardzīga un ne tikai Latvijas iedzīvotājiem, bet arī valstij no ārkārtējās situācijas izdosies izkļūt viegli apbružātai, bet bez nopietniem savainojumiem.

Arī Latvijas investoriem ārvalstīs ir jāatceras, ka viņu tiesības un ieguldījumi ir īpaši aizsargāti.

Īpašs tiesiskais režīms ārvalstu investoru aizsardzībai?

Līdz ar straujo Covid-19 vīrusa izplatību daudzas valstis, tostarp Latvija, ir izsludinājušas ārkārtējo situāciju. Tas ļauj operatīvi pieņemt dažādus mērus, lai pēc iespējas efektīvāk cīnītos ar vīrusa izplatību. Noteikto ierobežojumu rezultātā daļa uzņēmēju ir spiesta daļēji vai pilnībā apturēt ikdienas darbību. Ir saprotams, ka šādā situācijā uzņēmēji meklē atbalstu gan no valsts, kā arī skatās uz citiem risinājumiem, kas ļautu samazināt zaudējumus. Piemēram, [24. martā tika saņemti signāli](#) par iespējamām prasībām pret Latviju par ieguldījumu aizsardzību. Rodas jautājums – vai ārvalstu investori atrodas kādā īpašā situācijā ar speciālām tiesībām salīdzinājumā ar vietējā kapitāla uzņēmumiem?

Lai arī varētu šķist, ka visi uzņēmumi atrodas vienādā tiesiskajā situācijā, tā nav. Ārkārtējās situācijas izsludināšana un valsts noteiktie ierobežojumi dod valstij tiesības paātrināt procesus un īslaicīgi dažās jomās noteikt atšķirīgu tiesisko kārtību, tomēr tā neietekmē tos pienākumus, kurus Latvija ir uzņēmusies saskaņā ar starptautiskajām tiesībām. Arī ārkārtējā situācijā Latvija automātiski netiek atbrīvota no pašas sniegtajām garantijām ārvalstu investoriem.

Atšķirībā no uzņēmumiem ar vietējo kapitālu, kuri ir pasargāti nacionālā līmenī, ārvalstu investoru aizsardzība ir nostiprināta arī starptautiskajās tiesībās, galvenokārt Latvijai slēdzot dažādus ieguldījumu aizsardzības līgumus ar citām valstīm. Šobrīd Latvijai ir saistoši vairāki desmiti divpusēju ieguldījumu aizsardzības līgumu, kā arī virkne daudzpusēju vai Eiropas Savienības dokumentu par ieguldījumu aizsardzību.

Visi līgumi ietver vienotus ārvalstu investoru aizsardzības standartus, kas paredz aizsardzību pret īpašuma piespiedu atsavināšanu, taisnīgu un vienlīdzīgu attieksmi, kā arī dažādas citas garantijas. Jebkura šāda pārkāpuma gadījumā ārvalstu investors ir tiesīgs vērsties pret valsti starptautiskā šķīrējtiesā un pieprasīt kompensāciju.

Tāpēc arī ārkārtējā situācijā jebkādiem valsts (un pašvaldības) noteiktiem ierobežojumiem un rīcībai ir jābūt saskanīgiem ar saistībām, ko Latvija ir uzņēmusies starptautiskā līmenī.

Investoru aizsardzības izņēmumi ārkārtas situācijā?

Lai arī starptautiskajās tiesībās ir nostiprināts augsts rīcības standarts valsts atbildībai, tomēr arī valstij ir pieejami dažādi mehānismi, kā izvairīties no investoru prasībām. Valstis ieguldījumu aizsardzības līgumos ir iestrādājušas dažādas atrunas. Piemēram, Latvijas un Kazahstānas līgums paredz, ka sabiedrības veselības aizsardzības nolūkos valsts var pieņemt dažādus ierobežojumus. Līdzīgu izņēmumu satur arī Latvijas un Gruzijas līgums. Savukārt, piemēram, Latvijas līgums ar Indiju paredz, ka ar sabiedrības interesēm nevar attaisnot diskriminējošu vai netaisnīgu attieksmi.

Tāpat valsts var atsaukties uz "force majeure" jeb nepārvaramu varu kā attaisnojumu investoru tiesību aizskārumam. Te gan jāpiebilst, ka valsts pienākums ir pierādīt, kā nepārvaramas varas apstākļi ir lieguši valstij jebkādu iespēju ievērot investoru intereses. Covid-19 radītā krīze ir apgrūtinājusi investoriem sniegto garantiju ievērošanu, bet diez vai tā ir padarījusi garantiju ievērošanu par pilnīgi neiespējamu. Turklāt ar sabiedrības veselību varētu attaisnot sākotnēji noteiktos ierobežojumus, bet pastāv šaubas, vai ar to varētu attaisnoties gadījumā, ja valsts sniedz ekonomisku palīdzību tikai atsevišķiem uzņēmumiem.

Vai Latvijas līdzšinējā rīcība var radīt investoru tiesību aizskārumu?

Jau 24. marta sēdē [Ministru kabinets](#) apstiprināja krīzes skarto nozaru sarakstu, kurām būs tiesības saņemt atbalstu nodarbināto algu izmaksai uzņēmuma dīkstāves periodā. Lai arī ir norādīts, ka tuvākajās valdības sēdēs ir plānots lemt par atbalsta mehānismiem arī uzņēmumiem nozarēs ārpus šī saraksta, līdzšinējā valdības pieeja liecina par vēlmi atbalstu uzņēmumiem sniegt pēc nozaru principa.

Tas nozīmē, ka ar vienu instrumentu Latvija ir noteikusi uzņēmumiem ierobežojumus, ar otru – lēmusi par atbalsta piešķiršanu. Ir redzams, ka ierobežojumu skarto uzņēmumu saraksts nepārklājas ar tiem uzņēmumiem, kam būs tiesības pretendēt uz atbalsta mehānismiem. Kā piemēru var minēt situāciju, kur tūrisma vai loģistikas nozarē strādājošie uzņēmumi saņems palīdzību, kamēr nekustamā īpašuma iznomātāji, kuri iznomā telpas loģistikas un tūrisma nozares uzņēmumiem, līdzīgu palīdzību no valsts nesaņems.

Tāpat jautājumus raisa citi noteiktie ierobežojumi, piemēram, aizliegums organizēt azartspēles interaktīvajā vidē. Ņemot vērā, ka interaktīvajā vidē azartspēļu spēlēšana noris bez personu klātienas saskarsmes, rodas jautājums, vai šāds ierobežojums atbilst likuma mērķim, proti, ierobežot Covid-19 izplatību, vai arī šāds ierobežojums pieņemts, īstenojot citas intereses.